

Тема: Економіка України в міжнародному поділі праці

План:

1. Замкнутий технологічний цикл виробництва літаків в Україні.
2. Виробництво автомобілів, сільськогосподарської техніки: тенденції розвитку, міжнародне кооперування.
3. Місце України в глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва та реалізації електронної продукції.
4. Виробництва фармацевтичної продукції та побутової хімії.
5. Особливості розвитку й просторової організації виробництва меблів, текстилю, одягу, взуття.
6. Особливості розвитку й просторової організації виробництва продуктів харчування.

Замкнутий технологічний цикл виробництва літаків в Україні.

Україна належить до небагатьох країн світу, що мають необхідний потенціал для виробництва пасажирських і супервантажних транспортних літаків із дальністю польоту до 10 тис. км. Це можливо завдяки авіаційному концерну Державне підприємство «Антонов» (Київ), що об'єднує конструкторське бюро, комплекс лабораторій, завод та випробувальний комплекс. Отже, в Україні існує повний цикл створення сучасних літаків — від наукових досліджень і проектування до здійснення випробувань, сертифікації, серійного виробництва й сервісного обслуговування.

Родоначальником потужних транспортних літаків був Ан-22, згодом на повітряних трасах з'явилися Ан-124 «Руслан» та Ан-225 «Мрія». Останній є найбільшим та найпотужнішим у світі транспортним літаком. Йому належать 240 світових рекордів, що є безпрецедентним випадком в історії авіації. Після Ан-225 було розроблено середньоміагістральний військово-транспортний літак Ан-70.

На підприємстві було створено і новий пасажирський турбореактивний літак Ан-148, який вважають найбільш перспективним для ринку країн Азії та Центральної і Південної Америки. Також серійного випуску набув літак Ан-158 (шість одиниць було передано авіакомпанії «Кубана», Куба). На базі цього повітряного судна створено близькомагістральний транспортний турбореактивний літак Ан-178.

У 2016 р. було укладено контракт з азербайджанською компанією на поставку десяти повітряних суден. Значний інтерес становить 52-місний турбогвинтовий літак Ан-140, призначений для заміни технічно застарілих літаків місцевих авіаліній Ан-24.

Із 2014 р. триває співпраця України та Саудівської Аравії щодо спільного виробництва транспортного літака Ан-132. Також Державне підприємство

«Антонов» має досвід співробітництва з Іраном. На Харківському державному авіаційному виробничому підприємстві зараз здебільшого здійснюють технічне обслуговування літаків різних моделей Державного підприємства «Антонов», які експлуатуються в інших країнах. У травні 2018 р. був підписаний контракт з американською компанією, який передбачає співпрацю на 25 років.

Розробку, виробництво, ремонт та обслуговування двигунів для літаків і вертольотів здійснюють фахівці всесвітньовідомої компанії «Мотор Січ» (Запоріжжя). У 2017 р. тут було розпочато випуск українського вертольота МСБ-2. У 2018 р. Україна виграла тендер на ремонт і модернізацію 17 вертольотів турецької жандармерії. Цей проект реалізовуватимуть компанія «Мотор Січ» та ремонтний завод у Конотопі (Сумська обл.). «Мотор Січ» експортує свою продукцію в Китай, Індію, Білорусь, ОАЕ та інші країни.

Південний машинобудівний завод ім. О. М. Макарова (Дніпро) є провідним підприємством із виробництва ракетно-космічної техніки, зокрема ракет-носіїв, космічних апаратів, рідинних ракетних двигунів. За час свого існування на підприємстві створено чотири покоління ракет-носіїв. Так, для реалізації міжнародного проекту «Морський старт» було виготовлено двоступеневу екологічно чисту ракету-носій «Зеніт-3SL». Зараз Україна бере участь у створенні європейської ракети-носія легкого класу «Вега». Маршовий двигун її 4-го ступеня був розроблений Конструкторським бюро «Південне» ім. М. К. Янгеля (Дніпро) та виготовлений на Південному машинобудівному заводі. Саме тут створюють і космічні апарати «Січ», призначені для спостереження за поверхнею Землі й дослідження атмосфери. Останнім часом Конструкторське бюро «Південне» здійснює роботи зі створення ракетних комплексів, що мають замінити комплекс «Точка-У». Крім того, ведуться роботи над крилатими ракетами, у тому числі гіперзвуковими. На авіакосмічну промисловість працює й низка інших підприємств.

Так, виробниче об'єднання «Київприлад» бере участь у створенні супутника Січ-21, призначеного для отримання цифрових зображень поверхні Землі та їх передачі наземному інформаційному комплексу. Казенне підприємство спеціального приладобудування «Арсенал» (Київ) розробляє оптичні й оптико-електронні прилади та системи для аерокосмічних комплексів. Державне науково-виробниче підприємство «Об'єднання «Комунар»» (Харків) спеціалізується на виготовленні систем керування та контролю космічних комплексів і літаків.

Імпортує Україна здебільшого літаки «Боїнг», передбачається поставка 55 вертольотів компанії «Ербас».

Виробництво автомобілів, сільськогосподарської техніки: тенденції розвитку, міжнародне кооперування. Останніми роками виробництво легкових автомобілів суттєво знизилося. Найбільше падіння спостерігалось у 2015—2016 рр. Зараз обсяги збільшуються, але вони значно менші за показники

2008 р. Основні чинники скорочення виробництва й продажу українських легкових автомобілів:

- зниження мита на нові імпортні автомобілі після вступу України до СОТ;
- зниження купівельної спроможності населення;
- відсутність підтримки державою власного виробника;
- масове завезення вживаних автомобілів іноземної реєстрації (так звані «єврономери») тощо.

Єдине в Україні підприємство з повним циклом виробництва — Запорізький автомобілебудівний завод — усе більше орієнтується на виготовлення легких комерційних автомобілів («ЗАЗ Віда Карго» і «ЗАЗ Ланос Карго»), а також автобусів. Частина цієї продукції експортується.

Низка підприємств входять до складу автомобілебудівної корпорації «Богдан». У Черкасах вони виробляють вантажні автомобілі, у тому числі військові, автобуси із використанням комплектуючих від провідних японських компаній. На Луцькому заводі випускають автобуси й тролейбуси. Підприємства оснащені сучасним обладнанням, зокрема німецьким, і мають значні потужності, однак сьогодні вони задіяні не повністю.

Два автобусні заводи — Бориспільський і Чернігівський — належать корпорації «Еталон». Свою продукцію вони складають переважно з використанням індійських шасі. У співробітництві з нідерландською компанією «ДАФ» створено міжміський автобус Еталон-А084 «Гюльпан».

На виробництві автобусів «Рута» малого та середнього класу спеціалізується Часівоярський завод (Часів Яр, Донецька обл.). Зараз серійно випускається п'ять моделей.

Останнім часом в Україні зростає кількість підприємств, що працюють на умовах міжнародного кооперування — похідної форми міжнародного поділу праці, яка полягає в розвитку виробничих зв'язків, що виникають та існують між країнами з метою поєднання взаємодоповнюючих виробничих процесів. Так, сучасний завод європейського рівня з крупно вузлової зборки («викруткове виробництво») автомобілів «Шкода» працює в Закарпатті поблизу кордону з Угорщиною та Словаччиною (проект «Єврокар»). Це один із заводів чеської компанії «Шкода Авто», яка фактично належить концерну «Фольксваген» (Німеччина).

У 2011 р. у Львові було створено спільне українсько-німецьке підприємство «Електронтранс», яке здійснює проектування та виробництво сучасного міського електротранспорту — трамваїв, тролейбусів, а також автобусів (у тому числі на електричному двигуні).

Найбільший виробник вантажних автомобілів в Україні — АвтоКРАЗ (Кременчук, Полтавська обл.). Завод щороку випускає понад 500 бортових вантажівок, самоскидів, тягачів високої прохідності, у тому числі військових.

Великих змін зазнало і виробництво сільськогосподарської техніки. З одного боку, відбулося скорочення виробництва і навіть закриття окремих підприємств, з іншого — зараз виробники намагаються створювати сучасну техніку, у тому числі у співпраці з іноземними компаніями.

Традиційним виробником тракторів та комплектуючих є Харківський тракторний завод. Найбільш успішною стала модель орно-просапного трактора ХТЗ-16131 із німецьким двигуном «Дойтц» (Deutz). Один із підрозділів Південного машинобудівного заводу здійснює збирання китайських тракторів, а також випуск власних легких тракторів і додаткового устаткування для них. На виробництві легких тракторів спеціалізується Дніпропетровський механіко-тракторний завод. Складання корейських тракторів торгової марки «ЛС» (LS) планує розпочати Запорізький автомобілебудівний завод. На Херсонському машинобудівному заводі налагоджено випуск нового фінсько-українського зернозбирального комбайну «Скіф-280 Суперіор»; також тут виробляють жнивarki, колісні трактори, розроблені на основі технології італійських тракторів «Фіат Агрі».

Місце України в глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва та реалізації електронної продукції. Особливість електроніки — висока наукоємність. Тут технологія пов'язана з виробництвом електронних компонентів, точною механічною обробкою та збиранням, при цьому готова продукція має високу транспортабельність (іншими словами, на розташування підприємств галузі мало впливає споживчий чинник).

До складу електроніки в Україні належать не тільки підприємства, а й науково-дослідні інститути та конструкторські бюро. Вони спеціалізуються на розробці і впровадженні систем управління, інтегральних мікросхем, комп'ютерних систем. Серед найвідоміших підприємств — «Хартрон» (Харків), «Квазар» (Київ), «Навігатор» (Київ).

Науково-виробниче підприємство (НВП) «Хартрон» — це холдинг, до складу якого входять керівна компанія, власне НВП «Хартрон» і ще кілька підприємств. Основною продукцією є системи управління, які використовують для виведення на навколосезну орбіту космічних апаратів різних країн і забезпечення їхнього успішного функціонування. За весь період роботи на орбіту було виведено близько 1000 космічних апаратів.

На підприємстві «Квазар» виробляють сонячні батареї, електронні калькулятори та годинники.

Компанія «Навігатор» започаткувала і розвиває власне високотехнологічне виробництво комп'ютерної електроніки, будує мережу партнерських відносин зі світовими лідерами ІТ-галузі. На заводі в Гостомелі (Київська обл.) відбувається крупновузлове збирання планшетів ImPAD.

Яскравими прикладами інтеграції України у глобальні ланцюги доданої вартості є відомі іноземні компанії, які створили підприємства на території

України. Так, європейський лідер із виробництва кабелів та кабельних мереж німецька компанія «ЛЕОНІ» побудувала завод у місті Стрий. Тут виготовляють високоякісну продукцію — комплексні бортові системи з інтегрованою електронікою для автомобільної промисловості. Її експортують у різні країни для виробництва автомобілів «Опель», «Дженерал Моторс», «Порше», «Фольксваген», «Ауді», «Ламборгіні». Реалізація цієї продукції здебільшого відбувається на ринках інших країн.

Американська компанія «Джейбіл» побудувала завод біля Ужгорода в Закарпатті, продукція якого (переважно електронні плати) іде на експорт. Разом із понад 100 підприємствами компанії, які працюють у 24 країнах світу, український завод виконує замовлення від «Ай-Бі-Ем», «Алкатель», «Нокія», «Філіпс», «Циско», «Хьюлет Паккард». Серед продукції, яка призначена для реалізації, — ТВ-приставки «IPTV set-top box».

Сінгапурська компанія «Флекстронікс» також побудувала підприємство в Закарпатті (Мукачеве). Тут встановлене найсучасніше обладнання для виготовлення компонентів споживчої електроніки, медичного, телевізійного, медійного обладнання.

Проте в Україні недостатньо підприємств, які беруть участь у глобальних ланцюгах доданої вартості виробництва електронної продукції. Набагато краще організована її реалізація.

Виробництва фармацевтичної продукції та побутової хімії. Фармацевтичний ринок України пропонує створення та виготовлення ліків, дієтичних добавок, вітамінів, лікувальної косметики, а також їх реалізацію через збутові мережі (аптеки, аптечні пункти тощо). Фармацевтична промисловість України є однією з найбільш перспективних та високоприбуткових складових промисловості. При цьому тільки третина зареєстрованих лікарських засобів на ринку вироблена на українських підприємствах. У грошовому вимірі їх частка продовжує збільшуватися. За підсумками 2017 р. цей показник склав 43,3% (у 2016 р. — 43,0%, у 2015 р. — 41,5%).

Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1,4 тис. із 3 тис. препаратів, що продаються в державі. Переважають готові лікарські засоби — 84% від загального обсягу продажів.

Розробка й виробництво фармацевтичної продукції потребують тривалих наукових досліджень, упровадження та перевірки нових препаратів. Це можливо за умов високого рівня розвитку науки та наявності кваліфікованих трудових ресурсів. Тому найбільше підприємств зосереджені в освітніх і наукових центрах. Провідними виробниками є «Фармак», «Лекхім» «Дарниця», «Здоров'я», «Артеріум» («Київмедпрепарат» та «Галичфарм»), «Борщагівський ХФЗ», «Санофі» (Україна). Зазначимо, що частина сировини для виробництва ліків на цих підприємствах надходить із-за кордону.

Лідером серед виробників ліків є ПАТ «Фармак» (Київ). Щороку компанія освоює та пропонує на ринок близько 20 нових препаратів. У 2015 р. було введено в дію новий лабораторно-технологічний комплекс, що дозволяє компанії істотно змінити організацію досліджень та розробки нових препаратів.

Фармацевтична компанія «Здоров'я» (Харків) є найбільшою у своєму регіоні. Її особливість — потужне фітохімічне виробництво повного циклу: від отримання витяжки з рослинних тканин до випуску різних форм лікарських засобів.

Значною проблемою фармацевтичного ринку України є тіньовий сектор, де виготовляють фальсифіковану продукцію, яка не має лікувальних властивостей.

За експертними оцінками, кількість підроблених ліків в Україні перевищує 10 %. Найбільша ймовірність натрапити на фальсифікат — купівля ліків в Інтернеті.

Основна мета українських фармацевтичних компаній — перехід на стандарти й вимоги ЄС та збільшення співпраці з виробниками країн цього об'єднання.

Промисловість побутової хімії виробляє продукцію, яка безпосередньо використовується в побуті. Серед неї найбільше значення мають засоби для чищення твердих поверхонь, миття посуду та прання, а також лаки, фарби, засоби для догляду за одягом та меблями, клеї, автокосметика. Основним чинником розміщення підприємств є екологічний (не випадково, що значна частина підприємств віддалена від великих міст), залежно від конкретного виробництва також беруть до уваги транспортний, споживчий, працересурсний та сировинний чинники.

Зараз обсяги виробництва побутової хімії зростають після падіння у 2015 р. Так, у 2017 р. цієї продукції було продано на суму 24 млрд грн. Лідерами є зарубіжні компанії, що створили свої виробництва на території України. Приблизно половину ринку контролює американська ТНК «Проктер енд Гембл», якій в Україні належать два сучасні заводи — у Борисполі (Київська обл.) та Покрові (Дніпропетровська обл.). Завод у Покрові, зокрема, випускає товари торгових марок «Гала», «Фейрі», «Сейфгард» і «Камей».

Всесвітньо відома німецька компанія «Хенкель» працює в трьох напрямках: клейові технології, косметичні засоби та засоби для прання й догляду за оселею. В Україні підприємства компанії розташовані у Вишгороді (Київська обл.), Балаклії (Харківська обл.), Олешках (Херсонська обл.), Миколаєві (Львівська обл.).

У значних обсягах в Україні споживають лаки та фарби, сировиною для яких є природні смоли й пігменти, рослинні олії, синтетичні матеріали. Найбільшими виробниками цієї продукції, зокрема, є «Снежжа Україна» (Яворів, Львівська обл.), «Полісан» (Суми), «Адвент-Інвест» (Київ),

«Тіккуріла» (Київ), Науково-виробнича фірма «Ірком-ЕКТ» (Київ), «ЗІП» (Кам'янське, Дніпропетровська обл.). Значна частина продукції виробляється за участю іноземних компаній.

Особливості розвитку й просторової організації виробництва меблів, текстилю, одягу, взуття. На меблеву промисловість припадає понад половина товарної продукції деревообробної промисловості України. Частина її підприємств розташована поблизу споживача. Меблі виробляють у всіх великих містах: Києві, Харкові, Дніпрі, Львові, Одесі, Донецьку. Значні меблеві центри сформувалися і в межах районів, де зосереджені лісові ресурси й первинні стадії їхньої переробки: у Закарпатській, Львівській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях. Так, у Львівській області розташований меблевий комбінат «Стрий». Він є найбільшим українським виробником меблів із масиву деревини.

Серед найбільших меблевих підприємств України — Івано-Франківська меблева фабрика, Ужгородський фанерно-меблевий комбінат та Дніпропетровський меблевий комбінат.

Розташування більшості виробництв легкої промисловості залежить від трьох чинників: сировинного, праце ресурсного та споживчого. Так, підприємства текстильної промисловості орієнтовані на всі ці чинники. На географію швейних та шкіряно-взуттєвих виробництв найбільше впливають працересурсний і споживчий чинники. Розміщення окремих виробництв в Україні (наприклад, виробництво бавовняних тканин) також залежить від надходження імпортової сировини.

У текстильній промисловості виділяють бавовняне, вовняне, шовкове, лляне виробництва. Найбільш потужні підприємства з виробництва бавовняних тканин розташовані в Тернополі та Херсоні (бавовняні комбінати), окремі виробництва є в Нікополі, Києві, Харкові, Чернівцях, Івано-Франківську, Львові, Полтаві, Коломиї (Івано-Франківська обл.). Комбінат «Текстерно» (Тернопіль) — єдине в країні підприємство із замкненим циклом, яке включає три фабрики: прядильну, ткацьку й обробну (оздоблювання й фарбування).

Найбільшим підприємством із виробництва вовняних тканин є камвольно-суконна компанія «Чексіл» (Чернігів), сучасні підприємства розташовані в Харкові, Одесі, Сумах, Дунаївцях (Хмельницька обл.), Кременчуці (Полтавська обл.), Стрії (Львівська обл.).

Великий виробник шовкових тканин — Черкаський шовковий комбінат, який спеціалізується на тканинах із натуральних і синтетичних волокон, у тому числі плащових, декоративних, технічних та меблевих. У Києві розташовані Київський шовковий комбінат (шовк із натуральної сировини) та Дарницький шовковий комбінат ім. Яськова (спеціалізується на оздобленні тканин).

Виробництво лляних тканин в Україні розвивається на власній сировині здебільшого в північно-західній частині. Тут розташовані Рівненський і

Житомирський льонокомбінати, які мають повний цикл переробки льону, а також використовують інші види пряжі та їхні суміші.

Підприємства швейної промисловості розташовані переважно у великих населених пунктах. Серед виробників одягу: швейні фабрики «Воронін» (Київ), «Земал» (Миколаїв), «Зорянка» (Кропивницький), «Ворскла» (Полтава), «Фея» (Маріуполь), швейні підприємства в Харкові, Дніпрі, Одесі, Львові, Дрогобичі. Основні види продукції — верхній одяг (пальта та напівпальта, жакети, костюми, піджаки, брюки, плащі, спецодяг). Значна частина швейних виробництв співпрацює із закордонними компаніями-замовниками за давальницькою схемою. Тобто вони використовують їхні матеріали, ввезені на територію України, із наступним поверненням усієї або частини продукції до країни компанії-замовника.

Важливою галуззю легкої промисловості є шкіряно-взуттєва, яка має досить високий рівень механізації. Взуттєві підприємства працюють у Києві, Дніпрі, Луцьку, Львові, Харкові, Одесі, Запоріжжі тощо.

Особливості розвитку й просторової організації виробництва продуктів харчування. Визначальну роль у розміщенні підприємств, які виробляють продукти харчування, відіграють сировинний та споживчий чинники. Частина виробництв тяжіє до джерел сировини (цукрове, олійне, виноробне, круп'яне, консервне, рибне). Інша група (хлібопекарське, кондитерське, макаронне виробництва) орієнтується на споживача. Є виробництва, які мають подвійну орієнтацію — на сировину та на споживача (наприклад борошномельна, окремі виробництва молочної та м'ясної промисловості).

Виробництва борошна (борошномельне) та різних круп (круп'яне) розміщуються як у районах вирощування зернових культур, так і поблизу споживача. Найбільші з них працюють у Харківській, Дніпропетровській, Полтавській, Черкаській, Київській областях, а також у Києві.

На споживача орієнтується й кондитерська промисловість, оскільки багато видів її продукції мають обмежений термін зберігання. Найбільші підприємства працюють у великих містах і належать потужним компаніям, зокрема кондитерській корпорації «Рошен» (Київська, Вінницька, Маріупольська й Кременчуцька кондитерські фабрики), корпорації «Бісквіт Шоколад» (Харків), кондитерській компанії «АВК» (Дніпро).

Більшість підприємств цукрової промисловості зосереджена в районах вирощування цукрового буряку (Вінницька, Київська, Полтавська, Кіровоградська, Черкаська, Хмельницька, Харківська, Тернопільська обл.).

Олійна та жирова галузі включають підприємства, які виробляють олію, маргарин, мило. Найбільші обсяги продукції випускають: Дніпропетровський олійно-екстракційний завод, Пологівський олійно-екстракційний завод

(Запорізька обл.), Одеський олійно-жировий комбінат, підприємство «Кіровоградолія».

Найбільше плодоовочевих консервів виробляють на півдні країни, поблизу сировини. До потужних підприємств, зокрема, належать Херсонський, Ізмаїльський, Одеський, Вінницький консервні заводи. Промисловою переробкою молока (молочна промисловість) в Україні займаються понад 300 підприємств, серед яких основна роль належить середнім та великим. Заводи з виробництва тваринного масла працюють у Вінницькій, Київській, Полтавській, Дніпропетровській, Чернігівській і Черкаській областях.

Потужні підприємства з виробництва продукції з незбираного молока (сир, сметана, кефір, вершки, ряжанка, йогурт) розташовані в містах. Серед них завод «Галактон» (Київ), Харківський молочний комбінат, Кременчуцький молокозавод, Миколаївський та Павлоградський молочні комбінати.

Великі підприємства м'ясної промисловості — м'ясокомбінати — працюють у великих містах та в районах розвинутого тваринництва. Потужні м'ясокомбінати розташовані в Києві, Полтаві, Харкові, Вінниці, Одесі, Черкасах, Дніпрі. Найбільші виробничі потужності рибної промисловості зосереджені на підприємствах, розташованих у портових містах (Одеса, Ізмаїл, Очаків, Вилкове, Херсон, Маріуполь, Бердянськ, Генічеськ). Є підприємства і в інших містах, але вони здебільшого виготовляють продукцію із замороженої сировини.